

Andrei Cristian Mînercă

ROMA, ÎNTRE ANTICHITATE ȘI EVUL MEDIU

Andrei Cristian Mînercă

ROMA

ÎNTRE ANTICHITATE ȘI EVUL MEDIU

Prefață, lect. univ. dr. Florian Olteanu

Postfață, prof. Valentin Băluțoiu

Cristian PlusArt

Malu Mare, 2026

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

MÎNERCĂ, ANDREI CRISTIAN

Roma, între Antichitate și Evul Mediu / Andrei Cristian Mînercă ; pref.: lect. univ. dr. Florian Olteanu ; postf.: prof. Valentin Băluțoiu. - Malu Mare : Editura Cristian Plusart, 2026

ISBN 978-630-6803-25-5

- I. Olteanu, Florian (pref.)
- II. Băluțoiu, Valentin (postf.)

94

Copyright © Editura Cristian PlusArt

Imaginea copertei:

Grafica copertei: Cristian PlusArt cu suport AI

Editura Cristian PlusArt,

str. Gutuilor nr. 3,

207365, Malu Mare, Dolj, ROMANIA

Facebook: Cristian Plusart

e-mail: contact@cristianplusart.ro

tel.: +40.732.74051

Prefață

Lucrarea tânărului Cristian-Andrei Mînercă reprezintă rodul unei documentări întinse pe câțiva ani.

Andrei mi-a fost student și am avut ocazia să văd că are o pasiune pentru Antichitatea Târzie, el prezentând la lucrările de seminar referate bine întocmite și argumentate pe subiecte bine alese.

Antichitatea Târzie în spațiul balcano-dunareano-carpato-pontic este un subiect aparte, care presupune o bună cunoaștere a Istoriei Universale dar și naționale. În aceasta perioadă, s-au creat elemente care înfruntă secolele, chiar milenii, așa putea zice. Toate acestea dau lucrării o semnificație deosebită și un merit esențial.

Mă bucur să văd că a perseverat și informațiile de atunci au fost pe parcursul anilor aprofundate, mult mai bine segmentate, mult mai atent argumentate și sprijinite pe o solidă Bibliografie.

Așadar, lucrarea de față este în același timp un moment de bilanț și de început. Este rodul muncii de student, coroborate cu munca de absolvent.

Sunt încântat să văd că a ales să continue cu activitatea de cercetare și de publicare, pe care a început-o ca student.

Pentru un dascăl, este cea mai mare satisfacție să vadă că munca lui nu rămâne în urmă, că ucenicii de ieri devin maeștrii viitorului, că istoria, „cea mai frumoasă poveste”, cum o numea cunoscutul istoric român prof. univ. dr. Adrian Cioroianu, merge mai departe.

Îi urez succes lui Andrei, îi doresc de asemenea ca această carte care se pregătește să intre în lumea științifică să reprezinte doar una dintr-o foarte lungă serie!

Lect. univ. dr. Florian Olteanu

Universitatea din Craiova

Facultatea de Științe Sociale

Departamentul de Istorie, Științe Politice și Relații Internaționale

Membru corespondent al Academiei Româno-Americane de Arte și Științe

Cuvânt înainte

Pentru a nu îngreuna parcurgerea acestor pagini, cartea pe care o aveți în mână nu prezintă toate rigorile unei lucrări academice, cu note de subsol, trimiteri și explicații suplimentare, așa cum s-ar cere. Lectura ar fi îngreunată inutil de acest aparat științific, deoarece cartea de față nu are pretenția de a se considera o lucrare academică, ea fiind mai degrabă o încercare a autorului de a ajuta la popularizarea unei perioade adeseori trecută cu vederea din istoria strămoșilor noștri, romanii: Imperiul târziu (Dominatul), strecurat timid, neobservat, între Roma păgână a lui Augustus și Constantinopolul basileilor creștini. Aceasta este perioada de tranziție fascinantă, dar neglijată, din istoria romanității, care a marcat trecerea anevoioasă de la *Cetatea antică* a lui Fustel de Coulanges la orașul medieval; de la templul păgân la bazilica creștină; de la plantația din jurul vilei rurale romane (*villa rustica*), pe care lucrau sute de sclavi, la domeniul feudal, presărat cu satele șerbilor de sub zidurile castelului nobiliar. Și, înainte de toate, de la Roma la Constantinopol, de la migrarea ideii imperiului universal – cel puțin până la încoronarea de către papă a lui Carol cel Mare, în anul 800 – din Occident în Orientul cucerit odată de Alexandru Macedon, Orientul ce a ațâțat imaginația apusenilor prin opulența, viciile și despotismul său încă din timpul Ahemenizilor, regii regilor, și al Cleopatrei a VII-a, pe care el i-a dat istoriei universale.

Nu am putut, totuși, trece peste toate exigențele academice; *Roma între Antichitate și Evul Mediu* conține, la final, o bibliografie a lecturilor consultate; unele dintre acestea sunt lucrări consacrate la nivel internațional, pe care vă îndemn din toată inima să le citiți. Ele sunt mult mai detaliate, mai profunde, dotate cu un aparat critic mult mai robust, decât cea de față, care sper că le poate măcar egala în ceea ce privește entuziasmul arătat studiului istoric.

Figura 1: Imperiul Roman, redus teritorial și confruntat cu invaziile barbare de peste Dunăre și Rin, în anii 400 d.Hr., cu cele 14 diocenze (circumscripții care grupau mai multe provincii). Provinciile Dacia (nord-dunăreană) și Britannia au fost abandonate de autoritățile imperiale în 271, respectiv 410.

„Cine n-a observat și simțit că la mărfuri, fie că este vorba de marele negoț, fie de cele ce se desfac zilnic în orașe, domnește un dezmăț atât de mare al prețurilor încât lăcomia neînfrânată a celor ce aleargă după câștig nu poate fi potolită nici cu abundența mărfurilor și nici de recolte îmbelșugate, căci fără îndoială oamenii care se ocupă cu aceste afaceri caută întotdeauna să scoată un câștig din binefacerea cerului... Ei, care se scaldă în cele mai mari bogății care ar putea îndestula popoare întregi, urmăresc să-și însușească micile averi ale altora și aleargă după dobânzi cămătărești”.

Extras din edictul lui Dioclețian de fixare a prețurilor pentru bunuri și salariul muncitorilor (*edictum de pretiis rerum venalium*), emis în 301 d.Hr. Libanios, *Orationes*, 30.

„Constantin s-a folosit de bogățiile templelor păgâne pentru a-și zidi capitala, dar el nu s-a atins deloc de cultul păgân; în toate templele domnea de acum sărăcia, dar acolo puteai asista la îndeplinirea tuturor ritualurilor”.

Libanios, *Orationes*, 30.

„Hristos, Dumnezeuul nostru, păzește orașul de orice tulburare, de orice război. Înfrânge victorios puterea inamicilor”.

Inscripție creștină la intrarea în Constantinopol, pe una dintre porțile zidului triplu de apărare al orașului.

Istoria nu aparține numai împăraților și generalilor, de ale căror fapte de vitejie cărțile abundă. Istoria nescrisă e compusă din viața de zi cu zi a oamenilor de rând care au trăit înaintea noastră, care au muncit și au întemeiat familii. Ei n-aveau conștiință istorică. Își vedeau de viața lor. Nu și-au propus să facă istoria. În schimb, ea i-a prins prea des în vârtoarea sa. „În cea mai mare parte din societățile dispărute, ceea ce cunoaștem mai puțin, ceea ce documentele ne lasă să întrevădem mai anevoie și ceea ce ne-ar interesa poate mai mult, sunt sentimentele, felul de a fi și de a gândi, starea și viața intimă a claselor mijlocii. Despre personajele însemnate, împărați și împărătese, papi și patriarhi, miniștri și generali, despre toți cei care au ocupat primele locuri și au umplut scena istoriei suntem informați destul de complet și destul de exact; cunoaștem faptele lor, putem să le lămurim cauzele și astfel să ne mândrim că am pătruns până în sufletul lor. Nu e același lucru îndată ce cobori cu câteva trepte pe scara socială; aici, în afară de câteva rare excepții, e întuneric” (Charles Diehl, *Figuri bizantine*, vol. I).

Istoria nu este compusă din evenimente izolate, ce se petrec întâmplător; un eveniment istoric decurge din cel anterior deoarece e condiționat de situația socială specifică erei respective, cu particularitățile sale. Este asemenea unei piese de domino căreia-i dai un bobârnac: aceasta, înclinându-se, împinge piesa din fața ei.

Cu alte cuvinte, studiul istoric nu se rezumă la memorarea episoadelor din trecut, care nu sunt deloc aleatorii, de sine-stătătoare. Nu sunt bule închise lumii exterioare și nu apar din neant. În realitate, ele sunt generate de factorii politici și economici, de deciziile oamenilor de stat și de strategiile alese de generali pe câmpul de luptă. Se influențează reciproc, fiind interdependente.

Un eveniment rezultă din altul, premegător lui, și la rândul-i protagoniștii săi scriu capitolul aflat după el în cuprinsul cărții de istorie, formând un lanț interconectat, în care fiecare întâmplare din trecut constituie o zală prinsă de următoarea.

Istoria, cred eu, poate fi comparată, într-o măsură, cu științele exacte, unde există ceea ce numim „cauză-efect”. În fizică, de exemplu, avem Legile lui Newton, potrivit cărora orice acțiune are și o reacțiune; forțele istorice se

manifestă, la rândul lor, la nivelul societății, iar reculul lor se face simțit de-a lungul timpului, afectând economia și politica, relațiile dintre națiuni și curentele religioase.

Poemul englezesc *For want of a nail* surprinde natura imprevizibilă, dar interconectată a istoriei:

*For want of a nail the shoe was lost,
For want of a shoe the horse was lost,
For want of a horse the rider was lost,
For want of a rider the message was lost,
For want of a message the battle was lost,
For want of battle the kingdom was lost,
And all for the want of a horseshoe nail.*

Tradus în română, textul sună, aproximativ, astfel:

*Deoarece cuiul a căzut, potcoava s-a pierdut,
Deoarece potcoava a căzut, calul s-a pierdut,
Deoarece calul a căzut, călărețul s-a pierdut,
Deoarece călărețul a căzut, mesajul s-a pierdut,
Deoarece mesajul s-a pierdut, bătălia a fost pierdută,
Deoarece bătălia a fost pierdută, regatul a fost pierdut,
Și totul din cauza unui cui de potcoavă.*

În concordanță cu această teorie, istoria nu trebuie memorată mecanic, ci mai degrabă explorată; mecanismele din spatele schimbărilor trebuie în primul rând înțelese; nu e suficient doar să fie căutate. Istoria e mai mult decât câteva numere înșirate sec pe o axă a timpului trasată arbitrar, despărțită cu linii de cerneală în epoci. Ea îi cuprinde sau încearcă să-i cuprindă pe toți cei ce-au trăit înaintea noastră. Milioanele anonime. Numele lor n-au rămas consemnate în niciun izvor istoric; sunt veșnic uitate în negura vremii: hiloții din Sparta, plebeii de pe străzile insalubre ale Romei, cea dintâi metropolă; sclavii din Africa și copiii-muncitori din minele victoriene, care asudau în măruntaiele pământului pentru a învărti roțile dințate ale flămândeii revoluții industriale, ce înghițea vagonete cu cărbune, unul după altul. Îi recunoaștem ca martiri și-i cinstim pe primii creștini spintecați de fiare, în Colosseum; de ce n-ar fi martiri și cei din uzine, muncind la strung în ture de douăsprezece ore, sau cei de pe străzile șerpuitoare ale mahalalelor? Martiri ai cotidianului frustrant, molipsit de boli și sărăcie și îngreunat de nevoi, în care își iroseau viețile. Fie aristocrați, fie plebei, cu toții au jucat un rol în mersul istoriei și au

ctitorit, de multe ori fără s-o știe și fără să le pese, prezentul nostru, de unde privim spre ei cu îngăduință: „Ce superstițioși erau pe vremea aia...” Când citiți sursele și documentele din arhive, sau chiar manualul școlar de istorie, nu parcurgeți un roman de capă și spadă, deși este pe deplin adevărat că veți fi martori, cu ochiul minții, la semnarea Tratatului de la Versailles, sau veți mărșălui alături de legiunile Romei, cu mâna strânsă pe mânerul sabiei gladius, împotriva lui Hannibal, răzbnătorul Cartaginei. Veți fi acolo.

De fapt, în ce constă munca istoricului? Ce face el? Cartografiază trecutul. Dacă topograful măsoară, cu aparatele lui așezate pe trepied, scoarța terestră și relieful, atunci istoricii măsoară, din adâncul bibliotecilor și până în arșița siturilor arheologice, ziua de ieri; întind mâna străbunilor pe care i-au cunoscut numai prin intermediul pergamentelor mângălite și al pietrei roase de timp, piatra ce stă la temelia templelor, a edificiilor închinatelor zeilor apuși, în care nu mai crede nimeni. Marinarii spanioli din Epoca Marilor Descoperiri Geografice, la începutul lumii moderne, navigau cu corăbiile lor fragile, împinse de vânt, pe mări necunoscute, furtunoase, spre coaste neexplorate, locuite de sălbatici. Istoricul este și el un pionier. Poate că nu întocmește harta unui continent misterios, o Lume Nouă cu triburi războinice, vegetație luxuriantă și animale exotice, însă aruncă un ochi în trecut, încercând să deslușească lucrurile care deja s-au întâmplat și ale căror ecouri încă le auzim, dar tot mai distorsionat.

Istoricul este un călător în timp fără o mașină a timpului.

Introducere în lumea în plină transformare a Imperiului Roman târziu

Moștenirea romanității

Mintea umană admiră nespuse de mult simetria și caută s-o impună în orice; ea încearcă să impună tipare și să catalogheze toate lucrurile, să le ordoneze precum rocile din cabinetul unui geolog, expuse pe rafturi și însoțite de etichete. Prin însăși natura lui, omul este o creatură metodică, înzestrată cu o mare doză de răbdare. Această dorință de a sistematiza și ordona lucrurile din jurul lor, dragostea lor pentru disciplină și eficiență, izvorâtă din rațiune și curiozitate, le-a permis primelor ființe umane, să se strângă în partide de vânătoare, să stabilească strategii complexe împotriva animalelor vâdate, cărora le întindeau capcane și asupra cărora, odată imobilizate în gropile cu țărugi, se năpusteau cu sulite. Și a mai dus la inventarea limbii, care a înlesnit cooperarea, și la descoperirea matematicii. Împinși de ea, oamenii au numit munții și mările și au legat, cu ajutorul imaginației, stelele de deasupra lor în constelații.

Tot această dorință primordială a încurajat avântul științific din secolele al XVIII-lea și al XIX-lea și tot ea s-a manifestat poate cel mai puternic în știința ce studiază trecutul, istoria, câteodată în detrimentul amintirii oamenilor din acest trecut. De prea multe ori îi judecăm pe locuitorii acestor milenii de istorie cu morala noastră modernă și încercăm să-l cuprindem în tipare care nu li se potrivesc. Încercăm să împărțim trecutul în mod artificial în perioade istorice străine celor ce au trăit atunci, care poate au văzut lucrurile altfel, mult mai personal și mai uman decât le vedem noi, rece și distant, prin ochii savantului care scrutează trecutul de la o distanță de secole sau chiar milenii. Constatând toate acestea, ni se par potrivite cuvintele autorului american L.P. Hartley: „Trecutul este o țară străină; altfel fac ei lucrurile acolo”. Această afirmație nu poate fi mai adevărată pentru societățile antice, atât de îndepărtate și diferite de prezentul nostru.

Atunci când vorbim despre Roma antică, ne place să credem că a început cu un legendar Romulus, ca o umilă așezare de colibe pe malurile Tibrului, în 753 î.Hr., și că, douăsprezece secole mai târziu, s-a prăbușit, sub asalturile

barbarilor, tot cu un Romulus, Romulus Augustulus (475-476), ultimul împărat apusean.

Dar oare s-a sfârșit Imperiul Roman vreodată? Dacă stăm să ne gândim, este o întrebare cât se poate de legitimă. În ce măsură a reușit civilizația romană să romanizeze lumea și să schimbe mersul istoriei? De fapt, cât de „romanizată” a rămas lumea de astăzi, la două mii de ani de când romanii și-au desăvârșit opera, întemeind colonii de la țărmurile Atlanticului până la litoralul Mării Negre, în actuala Românie? Limba pe care noi, românii, o vorbim descinde din latină, la fel și limbile vorbite de popoarele înrudite nouă din sudul Europei, din Italia până în Portugalia, regiuni care s-au aflat vreme de veacuri sub administrație romană și au reprezentat nucleul imperial. De altfel, începând cu Epoca Marilor Descoperiri Geografice, limbile romanice s-au răspândit pe întreg globul pământesc, împărțit între imperiile coloniale europene. Din America Latină până în Africa, ba chiar și în Filipine, pe cealaltă parte a globului, poți auzi vorbindu-se și astăzi spaniolă, franceză și portugheză. Alfabetul folosit în cartea pe care o parcurgeți acum este cel latin. Religia cea mai răspândită printre europeni și la nivel mondial e creștinismul, apărut odată cu Imperiul Roman. Biserica Romano-Catolică, cu sediul la Roma, a cărei tradiție îl identifică pe Sfântul Petru ca primul ei papă, este una dintre cele mai vechi organizații internaționale din lume. În teologia catolică, începând cu Petru, episcopii Romei devin locțiitorii lui Iisus Hristos pe Pământ, conducându-i Biserica: *„Tu ești Petru, și pe această piatră voi zidi Biserica mea”* (*Tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam*).

Dacă Romania, țara întinsă pe trei continente a romanilor, s-a prăbușit, limba și concepțiile sale din domeniile religioase, militar, arhitectural și chiar juridic au persistat în Europa și în extensia sa culturală de peste Ocean, cele două Americi, care le-a preluat prin coloniștii stabiliți acolo, punând bazele lumii occidentale contemporane.

Bizanțul, vlahii și slavii:

În partea de Răsărit a Bătrânului Continent, credința ortodoxă a poporului nostru, precum și a slavilor a prins rădăcini adânci sub atenta supraveghere a Constantinopolului, fondat în 330 pe malul Bosforului, pe locul unei antice colonii grecești, Bizanț, nume pe care istoriografia modernă avea să-l folosească pentru a se referi la imperiul Noii Rome.

În 1359, în Țara Românească a lui Nicolae Alexandru – care, după Bătălia de la Posada, începuse să se distanțeze politic de Ungaria catolică – a fost

înființată prima mitropolie. Primul mitropolit, recunoscut de Patriarhia de la Constantinopol, a fost Iachint de Vicina. La răsărit de Carpați, mitropolia Moldovei, atestată pentru prima dată în 1386, a primit recunoașterea Constantinopolului în 1401. Domnul Nicolae Alexandru voia să pună Țara Românească „sub judecata bisericească și călăuzirea mării Biserici”. În corespondența oficială a puternicului patriarh Calistius I cu domnul muntean, prelatul îi recunoștea lui Nicolae Alexandru titlul de „mare voievod și domn”. Mitropoliile au avut rolul „de a subordona lăcașurile de cult din teritoriu, aparținând inițial diverselor formațiuni politice funcționale înaintea unificării statale, subordonându-le ierarhic unei structuri proprii, dar și conectarea bisericii fiecăruia dintre cele două state în circuitul ecleziastic patronat de patriarhia constantinopolitană” (Ovidiu Pecican, *Istoria românilor: de la origini și până astăzi*, vol. I).

În Europa, influența Bizanțului începea din Peninsula Balcanică și ajungea până în Ucraina de azi, unde „Kievul era mândru de a avea, ca și Constantinopolul, biserica sa Sfânta Sofia și Poarta sa de Aur” (Charles Diehl, *Figuri bizantine*, vol. I). Chiar mai mult decât pe strămoșii noștri, Imperiul Bizantin i-a civilizat și creștinat pe slavi, atrăgându-i în același timp în sfera lui de influență. Suveranii din Constantinopol, numiți basilei, le-au oferit, pe lângă religia creștin-ortodoxă, și „ideea de stat, formele de guvernământ, un nou drept care hotăra relațiile sociale, educația intelectuală și până și alfabetul chirilic în care avea să se scrie și să se fixeze limba lor” (Charles Diehl, *Figuri bizantine*, vol. I).

Iar chiar când Bizanțul muribund, apărat de o mână de soldați imperiali și latini, se prăbușește sub asaltul ienicerilor otomani, „<< a treia Romă >> este gata să se nască. Politica de unificare a teritoriului rus, aparținând marilor prinți de la Moscova, va transforma Moscova în noul centru de atracție al țărilor slave din Europa orientală” (Serge Berstein și Pierre Milza, *Istoria Europei*, vol. III).

Spre un Imperiu Creștin:

Dar de unde atâta exaltare în misiunea bizantinilor de evanghelizare a popoarelor de la marginea imperiului lor? De fapt, primii care au fost cucerii de credința creștină au fost romanii înșiși, înaintașii bizantinilor. Romanii aceștia, din perioada târzie a Imperiului, odată creștinați, trebuie să fi crezut că moștenirea lui Iisus Hristos, născut probabil sub Augustus, primul împărat roman, confirmă perenitatea și caracterul unic al civilizației lor. Roma era

destinată să stăpânească veșnic Pământul și se bucura de bunăvoința cerească, altfel de ce Dumnezeu ar fi însărcinat-o cu misiunea de a creștina popoarele lumii, de a răspândi printre ele, prin misionarii săi, Evanghelia, pe care episcopul Wulfila, călătorind și prin părțile noastre, a tradus-o în limba goților, stabiliți aici? Poate din nicio altă operă de atunci nu reiese mai clar această impresie a romanilor decât din *Istoria împotriva păgânilor în șapte cărți* (*Historiarum adversum paganos libri VII*) a lui Paulus Orosius, cronicar creștin și discipol al Sfântului Augustin din Hippona, de la sfârșitul secolului al IV-lea și începutul celui de-al V-lea:

„Așadar, în acel timp, adică în anul în care, prin rânduiala lui Dumnezeu, Cezar (Octavian Augustus) a dobândit cea mai puternică și mai adevărată pace, S-a născut Hristos, a cărui venire era așteptată de această pace și la a cărui naștere îngerii, spre auzul oamenilor, au cântat cu bucurie: <<Slavă lui Dumnezeu întru cei de sus și pe pământ pace oamenilor de bunăcredință.>>

În același timp, omul căruia îi fusese acordată stăpânirea asupra întregii lumi nu a îngăduit să fie numit <<stăpân al oamenilor>>, ba chiar nu a îndrăznit aceasta, atunci când adevăratul Domn al întregului neam omenesc Se năștea printre oameni.

Tot în același an, când Dumnezeu a binevoit să Se arate ca om și să fie cu adevărat om, Cezar, pe care Dumnezeu îl predestinase pentru această mare taină, a poruncit să se facă un recensământ în toate provinciile și ca toți oamenii să fie înscriși. Astfel, în acel timp, Hristos S-a născut și a fost înscris în registrele recensământului roman chiar de la nașterea Sa.

Aceasta a fost cea dintâi și cea mai vestită mărturie publică prin care Cezar a fost arătat ca primul dintre toți oamenii, iar romanii ca stăpâni ai lumii: o listă oficială, făcută publică, în care toți oamenii erau înscriși individual și în care El Însuși, Cel care i-a creat pe toți oamenii, a voit să fie găsit ca om și să fie numărat printre oameni.

De la întemeierea lumii și de la începutul neamului omenesc, o asemenea onoare nu fusese niciodată acordată în acest fel, nici măcar Babilonului, nici Macedoniei, ca să nu mai vorbim de vreun regat mai mic.

Este fără îndoială limpede pentru toți cei care cred și cercetează că Domnul nostru Iisus Hristos a ridicat această Cetate la culmea puterii, făcând-o prosperă și ocrotită prin voința Sa; iar când a venit în lume, a voit în mod deosebit să fie numit cetățean roman prin înscrierea Sa în registrele recensământului roman”.

Multe din afirmațiile lui Orosius sunt îndoielnice din punct de vedere istoric. El trebuie văzut, cred, mai mult ca un teolog decât ca un istoric. E prea

„ideologizat”, ca să spun așa. Dar, studiindu-i opera, putem înțelege gândirea primilor creștini și felul în care se raportau atât la statul roman, cât și la barbarii ce-l invadaseră.

Conform lui Eusebiu din Cezareea, din secolul al IV-lea, acest stat roman, cârmuit de acum încolo de suverani creștini, aliați cu episcopii, era echivalentul din această lume al împărăției lui Dumnezeu din ceruri, sau cel puțin încerca să imite cât mai fidel ordinea cerească între hotarele sale. Principalele opere ale lui Eusebiu, în care și-a expus viziunea asupra puterii imperiale în concordanță cu principiile sale creștine sunt *Vita Constantini* și *Historia Ecclesiastica*. Împăratul roman trebuia să întruchipeze morala și

Figura 2: Constantin cel Mare, mozaic din vechea Bazilică Sfânta Sofia, Istanbul, Turcia.

virtuțile creștine, după cum reiese din „Tricennalia”, un discurs compus de Eusebiu în 336, anul în care se aniversa împlinirea a trei decenii de domnie a lui Constantin cel Mare (306-337): „împăratul trebuie să fie cumpătat, deasupra plăcerilor lumești, pentru că el s-a străduit să întrupeze aici forma arhetipală a Împăratului suprem”.

Noua ideologie imperială, menită să consolideze proaspăta alianță dintre tron și episcopi, sublinia „că împăratul nostru și-a potrivit sufletul acestor virtuți suverane luându-se după modelul acelei împărății din altă lume. Or, cine nu s-ar împărtăși din ele și se leapădă de împăratul a toate; cine nu l-ar

cunoaște pe Tatăl cel mai presus de ceruri al sufletelor noastre și nici nu și-a pus podoabele potrivite înfățișării înaintea unui împărat, cine se lasă stăpânit de ură și de josnicie, cine se leapădă de regescul har al blândeții, luând chipul mâniei și parcă prefăcându-se într-o fiară, cine în locul unei purtări îngăduitoare se lasă pătruns de otrava grea-amenințătoare a răutății, cine în loc să-și asculte chibzuința, se smintește, cine se leapădă de rațiune și de înțelepciune, lăsându-se în voia nesocotinței; așadar cine ajunge sub stăpânirea lor, chiar dacă puterea uzurpată de el îl va face pentru o vreme să pară că domnește, în realitate nu poartă cu adevărat titlul de împărat”.

În viziunea lui Eusebiu, puterea împăratului, venită de la Dumnezeu, era absolută: „Monarhia întrece orice formă constituțională și administrativă, iar poliarhia, bazată pe egalitate, duce mai degrabă la anarhie și război civil.